

Hegge, B. (2025). Sosial rettferdighet i barns seksuelle utviklingsprosjekt?: Barnehageansattes forståelser i møtet med barneseksualitet. I B. Olsvik, R. Sørly, B. E. Karlsson & T. Ghaye (Red.), *Nye perspektiver på menneskerettigheter, sosial ulikhet og sosial rettferdighet* (s. 279–298). Fagbokforlaget. DOI: <https://doi.org/10.55669/oa520113>

13

Sosial rettferdighet i barns seksuelle utviklingsprosjekt?

Barnehageansattes forståelser i møtet med barneseksualitet

Birgit Hegge¹

¹ Fakultet for helsevitenskap, VID vitenskapelige høyskole

Innledning

Kapittelet bygger på forståelsen av seksualitet som en essensiell del av menneskelig væren, som utvikles og endres gjennom livsløpet (Goldfarb & Lieberman, 2020; Goulet & Tardif, 2018; Kotiuga et al., 2022). Dette er en vitenskapelig forankret forståelse som jeg som forfatter har etablert gjennom utdanning og deltakelse i nasjonale og nordiske samarbeidsfora. Likevel er det via klinisk arbeid med barn og unge, deres familier og nettverk av fagpersoner at konsekvensene av seksualitetens kompleksitet er blitt erfart. Jeg har sett hvordan seksualiteten samspiller med og preger familiære relasjoner. Den påvirker individets utvikling på de fleste livsområder ved å være en del av menneskelig erfaring (Williams, Christensen & Capous-Desyllas, 2016). Som et viktig aspekt ved identiteten (Kotiuga et al., 2022) preger den oppfatningen av hvem du er alene eller sammen med andre, både sosialt, emosjonelt, fysisk og seksuelt. Den påvirker helse, opplevelsen av velvære samt den enkeltes forståelse av egen autonomi og mulige samfunnsdeltakelse (Scheer et al., 2021).

Kapittelet drøfter potensialet ved å møte barn i et inkluderende og bekreftende miljø, med forankring i sosial rettferdighet der individuell erfaring og opplevelse blir anerkjent.

Barnehagen er barnets første møte med institusjonell omsorg og opplæring. Der skal barns perspektiv og rett til medvirkning ivaretas, sammen med behovet for omsorg og lek. Alt er en del av læring og danning (Barnehageloven, 2022, § 1; Kunnskapsdepartementet, 2023, s. 8; Utdanningsdirektoratet, 2017). Barnehagen er derfor viktig for barns tilgang til informasjon, veiledning og støtte. Den representerer en arena for utvikling av sosiale relasjoner, der barnet møter voksne utenfor egen familie. Barnet gis mulighet til utvidet forståelse og erfaring. Barnehagepedagogikk forankret i bevissthet om sosial likhet og rettferdighet vil også gi barnet mulighet til å lære om styrker og privilegier. En inkluderende, anerkjennende og bekreftende tilnærming kan bidra til forståelsen av mangfold som norm (Balter et al., 2021; Williams, 2016). Dette fordrer imidlertid ansatte med bevissthet om verdier og egen partiskhet, som evner å skape et trygt og tillitsbasert miljø hvor barn kan delta i åpen, ærlig og tydelig kommunikasjon om seksualitet (Williams, 2016).

Barnehagehverdagen er kontekst for studien kapittelet bygger på. Nærmere bestemt ansattes refleksjoner rundt egen forståelse av og tilnærming til barneseksualiteten. Forskningsspørsmålet som stilles er: *Hvordan*

påvirkes barns mulighet for positiv seksualitetsutvikling av barnehageansattes kunnskap og selvrefleksjon?

Kapittelet gir et innblikk i foreliggende forskning om temaet. Deretter beskrives anvendte metoder, analyse og funn før dette drøftes. Kapittelet avsluttes med oppsummerende tanker og refleksjonsspørsmål til leseren.

Tidligere forskning

Det foreligger omfattende kunnskap om seksualitet og seksuell helse etter tiår med forskning globalt (Goldfarb & Lieberman, 2021). Framskrivningen av kunnskapen domineres imidlertid av negativ seksuell erfaring. I behandlingsøyemed er kunnskap om eksempelvis overgrep, uønskede svangerskap og abort uvurderlig. Den er likevel utilstrekkelig for å møte barn og unges utvikling av egen seksualitets- og identitetsforståelse. Ungdomsforskning av nyere dato viser et utvidet perspektiv. Et problematiserende syn på seksualitet (Egan & Hawkes, 2009; Goldfarb, 2020) og en heteronormativ, binær oppfatning av kjønn og identitet dreies mot forståelse innen rammen av menneskerettigheter og likestilling (Balter et al., 2021). Spørsmålet er om et slikt mangfoldig mulighetsrom hjelper eller utfordrer i prosjektet med å skape selv som seksuelt individ (Pedersen et al., 2021). Hva skal i så fall til?

Etablering av seksuell trygghet og helse starter som en del av barnets tidlige utvikling. Det er viktig å merke seg at sosial ulikhet i utvikling og opprettholdelse av seksuell helse er dokumentert i forskning (Future of Sex Education Initiative, 2020). Flere påpeker betydningen sosiale og emosjonelle ferdigheter, psykososial kompetanse og livsferdigheter har for barns læring og utvikling (Cacciatore et al., 2019; Ogden, 2023), men seksualiteten utelates som en eksplisitt del. Dette strider med Verdens helseorganisasjon (WHO, 2006a) sine definisjoner og anbefalinger og berører barn som er prisgitt konteksten og de voksne de omgås i sin oppvekst. Vår forståelse av, tilnærming til og formidling av informasjon om seksualitet til barn er derfor ikke likegyldig.

Det teoretiske grunnlaget for i det hele tatt å nærme seg barneseksualiteten danner fundamentet for forståelse av hva som defineres som normalt og aldersadekvat (Skundberg, 2020; Valentiner, 2021). Likedan hva som anses

som passende for små barn (Egan et al., 2009). Det former motivasjonen som ligger til grunn for at informasjon og undervisning tilbys, og vil derfor ha betydning for hvorvidt det enkelte barn gis et reelt rom til selv å definere sin seksualitet og identitet (Egan & Hawkes, 2009; Williams, 2016), eller om det presenteres for forventninger og etablerte normer. For å ivareta barns mangfoldige, individuelle behov anbefales at et fundament av seksualitetsforståelse i et vidt perspektiv legges tidlig for best mulig utkomme. Det vil si før hetero- og cisnormative verdier forankres (Goldfarb & Lieberman, 2020).

Tilsvarende understrekes av rammeverk for seksualitetsundervisning (Future of Sex Education Initiative, 2020; Kotiuga et al., 2022; SIECUS: Sex Ed for Social Change, 2020; WHO Regional Office for Europe og Federal Centre for Health Education (BZgA), 2010), dog med noe ulik inndeling av tematikk og oppbygging. Det kan sammenfattes med behovet for trinnvis bygging av en bred holistisk forståelse av seksualitet, toleranse for eget og andres seksuelle uttrykk, grenser og ønsker, samt ferdigheter knyttet til å kommunisere om eller inngå i seksuelle relasjoner og handlinger. Dette kunnskaps- og handlingsgrunnlaget støtter utviklingen av sunn seksuell helse og hensyntar barnets modenhet og undervisningens kontekst (Hegge, 2022).

Metoder

Studiens kontekst

Kapittelet baseres på et forsknings- og utviklingsprosjekt tilknyttet to kommunale barnehager, innmeldt hos Norsk senter for forskningsdata (NSD 572800) og gjennomført i 2021–2022. Utgangspunktet var barnehagenes deltakelse i nettverk tilknyttet inkluderende arbeidsliv (IA) sitt bransjeprogram, der det ble rapportert at ansatte opplevde utvist barneseksualitet som utfordrende for arbeidsmiljøet og ønsket hjelp til å forstå det som skjedde. Kontakt ble opprettet, og etter innledende møter med aktuelle parter ble det avklart bruk av aksjonsforskning som ramme for arbeidet. Hensikten var å samskape kunnskap gjennom språk og læring, samt muliggjøre utvikling av en faglig refleksiv praksis (Heimburg & Ness, 2021; Kongsgaard, 2022).

Datainnsamling

Deltakernes mål om økt forståelse og en bedret barnehagehverdag for barn og voksne var utslagsgivende for valg av gruppevis refleksjon. Fordelt i fem grupper på tvers av avdelingene ble to samlinger, alle med 45–55 minutters varighet, gjennomført. Samlingene ble ledet av forfatter, tatt opp med diktafon og senere transkribert. Forfatter avholdt fortløpende samtaler med barnehagenes ledelse for å sikre enighet om prosessen. Spørsmålene deltakerne ble presentert for, kom direkte fra IA-bransjeprogrammets henvendelse:

1. Hvordan kommer barnas kultur rundt kropp og seksualitet til syne?
2. Hvilke uttrykk oppleves utfordrende å begrense?
3. Hvordan skjermes barna som opplever andres uttrykte seksualitet som overskridende?
4. Hvordan unngås krenkelse av barna som opplever nysgjerrighet på egen kropp?
5. Hva er det med «barn som utfordrer» som oppleves emosjonelt belastende?

Det ble invitert til deling av forståelse og refleksjon rundt egen og andres respons i erfarte situasjoner. Med utgangspunkt i deltakernes uttrykte behov for kunnskap, ble det arrangert to halve dager med felles undervisning og påfølgende arbeidsgrupper. Deltakerne hadde deretter en periode hvor ny forståelse ble testet i hverdagen, før en siste runde avdelingsvis refleksjon med søkelys på nytte og videre arbeid. Prosjektet ble avsluttet med en tredje fellesundervisning med arbeidsgrupper og evaluering av prosjektarbeidet. Evalueringen viste at erfaring med språkliggjøring og dialog i refleksjonsgrupper fremmet trygghet til å ta opp temaer som tidligere kunne skape usikkerhet og ubehag.

Transkripsjoner, deltakernes notater fra arbeidsgruppene og forfatters prosjektlogg utgjør datamaterialet. Samlet omfatter dette 166 sider. Sitat som benyttes i kapitlet, er redigert for å fremme lesbarhet, men betydningen er deltakernes egen.

Analyse

Refleksiv tematisk analyse (RTA) (Braun & Clarke, 2006, 2019, 2021, 2022) ble gjennomført innen et hermeneutisk rammeverk for å fremme forståelse for det som skjer i møter med barneseksualiteten (Thomassen, 2020, s. 167). Forfatterens forståelse av barneseksualitet, ervervet gjennom års klinisk og faglig arbeid, utgjorde et filter dataene ble analysert gjennom. Min bevissthet om transformativ læring (Hatlevik, 2018; Kitchenham, 2008; Mezirow, 2003) påvirket mitt deltagende samarbeid i prosjektet, hvilket anses som en ressurs for å synliggjøre de betingelsene barn kan påvirkes av (Braun & Clarke, 2019, 2021; Thomassen, 2020).

Aksjonsforskning var et naturlig valg ut fra forfatters forståelse av at endring og utvikling ikke kan påtvinges, men krever anerkjennende involvering og eierskap. Med aksjonsforskning i denne sammenheng menes at både ledere, deltakere, verneombud og tillitsvalgte har vært medvirkende i utvikling av prosjektet, valg av arbeidsmåter og evaluering underveis og etter gjennomføring. Prosjektet kan sies å fremme praktisk kunnskap, der jeg som forsker og forfatter søker å finne de sammenhengene deltakerne handler – eller ikke handler – ut ifra (Fuglseth & Halås, 2021, s. 15). Aksjonsforskningen utgjør et middel for å innfri deltakernes behov for forståelse. Den er samtidig viktig for å tydeliggjøre faktorer for ivaretagelse av barnas rettigheter og fremming av seksuell autonomi.

Ved transkribering av lydfilene ble nyanser og valg av ord i deltakernes beskrivelser gjenoppdaget. Den refleksive analyseprosessen igangsatte tanker om hva deltakerne ble opptatt av i dialogen, hvorvidt jeg stoppet viktige prosesser, og når jeg med fordel kunne etterspurt mer. Relevante deler av data-materialet ble samlet, kodet og omkodet inn i tema. Koding og dannelsen av tema ble utført i en sirkelprosess der første utkast frembrakte nye refleksjoner om sammenhenger i det helhetlige datamaterialet. Braun og Clarke (2019) påpeker at RTA ikke er lineær og ryddig; den fremstod da også mer som en altopplukende og kreativ prosess.

I det jeg gikk dypere inn i egne og deltakernes refleksjoner, ble dialogen plassert i et større bilde. Jeg så viktigheten av å fremme temaet: Når egen historie og eget ubehag demper barnets utforskning. Temaet ble senere splittet, og analysen endte med utforming av to temaer:

1. Oppdagelse av barneseksualitetens tilstedeværelse
2. Hvor går grensen?

Temaene gjenspeiler gjennomgående elementer fra datamaterialet. Samlet utgjør de store, essensielle og krevende aspekter ved deltakernes opplevelser som er relevante for å belyse forskningsspørsmålet. Temaene er likevel ikke uttømmende for deltakernes deling, men et resultat av forfatterens refleksive tilknytning til datamaterialet utløst av forskningsspørsmålet (Braun & Clarke, 2022).

Tabell 13.1

Overordnet fremstilling av refleksiv tematisk analyse

Tema 1: Oppdagelse av barneseksualitetens tilstedeværelse	
Å etablere forståelse og muliggjøre kommunikasjon om barneseksualitet • bevissthet om seksuell væren og seksuell gjøren	
Vurdering av egne handlingsvalg • agere støttende • fremstå tilsynelatende nøytral • agere avvisende (dels ubevisst)	Hva påvirker egne valg? • egen og andres forståelse • egen historie i møte med situasjonen • egen erfaring (privat / faglig)
Tema 2: Hvor går grensen?	
Barnets synliggjøring av grenser • egen utforskning • involvering av andre • egen utsatthet	Ansattes framsnakkede grenser • skillet privatperson og fagperson • egne verdier og forståelse • eget ubehag vs. behag
Opplevelse av foresattes grenser • forventninger • kultur og religion • kommunikative ferdigheter og erfaring	Grenser i faglig samarbeid • internt og eksternt • fag og forventning knyttet til mandat og rolle

Funn

Refleksjonsspørsmålenes overlappende utforming bidro til at deltakerne selv løftet fram ulike aspekter ved spørsmålstillingene i flere samlinger. Innledende individuelle refleksjoner igangsatte en kollektiv prosess i gruppene, som endte i metarefleksjon. Dette kommer fram i det første temaet, *oppdagelse av barneseksualitetens tilstedeværelse*.

I starten sa vi at seksualitet ikke var aktuelt på liten avdeling, nå ser vi den hele tiden.

Utsagnet kom etter gjennomføring av siste arbeidsgruppe. Uttalelsen festet seg hos meg og skapte interesse for hva som lå bak utsagnet. Deltagerne hadde reflektert over og satt ord på fraværet av felles forståelse av barneseksualitet. De hadde samtidig synliggjort at forståelsen de har hatt var rettet mot atferd, altså det de har sett barna gjøre og som kunne tolkes ut fra en forståelse av voksen seksualitet. Gjennomgående eksempler var det å dra ned bukser på andre, stikke ting inn i andre barns anus eller vagina, å vise fram tissen eller på ulike måter kose med tissen, samt egne reaksjoner på barns utviste opplevelse av glede, nysgjerrighet og velbehag. Når de så sa de hadde oppdaget barneseksualitetens tilstedeværelse, uttalte de det handlet om at:

[...] vi forstår at barneseksualitet er mye mer enn sex.

De hadde reflektert rundt hva barneseksualitet kan være og hvordan den kan komme til uttrykk. Dermed kan de sies å ha utvidet sitt blikk, sin forståelse, og de har i tillegg satt ord deres erfaring. De reflekterte over hvordan barna uttrykte seg, både kroppslig og verbalt, individuelt og sammen. Dermed ble de også oppmerksom på hvordan de yngste barna uttrykte sin seksualitet og hva det kunne representere. Et tydelig eksempel omhandler refleksjon rundt oppfattelse av det å kose med tissen.

[...] i hvilestunden begynte hun. Vi kunne ikke frata henne det så vi la et teppe over for å beskytte henne og de andre barna [...]. Men det var voksne som reagerte, og sa «ta henne til et annet rom!». «Jeg er ikke komfortabel når hun gnir seg.» [...] Hun bare koste seg, og så kunne hun stoppe, smile til oss og så ut som hun hadde det godt. Fornøyd i kroppen.

Dette sitatet kan relateres til seksuell «gjøren», mens andre viser en oppdagelse som omhandler seksuell «væren».

Jeg har tenkt på; når vi skifter bleie så er det ikke alle barn som synes det er greit å ligge på stellebordet når det er mange rundt. De knytter seg, er anspente. Det er vanskelig å vaske. [...] mens andre ligger der som det mest naturlige av alt. Noen er mer skeptiske, mer private. De markerer egne grenser [...]. Vi tror ikke de yngste

barna gir så mye beskjeder, det er så feil som bare det! De uttrykker så mye non-verbalt at det er fantastisk spennende! De viser det tydelig med kroppen. Vi må bare se. Lytte på en annen måte.

Nyervervet forståelse av barnets formidling som del av barneseksualiteten fremmet valget mellom å respondere eller la være. Uansett ville deres valg kunne gi barnet signaler om hvordan dets uttrykte seksualitet oppfattes, enten responsen var forankret i en trygg overveielse eller en automatisk reaksjon utført i affekt. Handlingsalternativene avhang i første omgang av hvorvidt den enkelte voksne evnet å sette ord på, bekrefte eller støtte barnet.

Uttalt risiko forbundet med valgalternativene var redsel for å invadere, gå over barnets grenser eller å bomme på barnets modenhetsmessige forutsetning eller initiativ. Den voksne kunne forsøke å være nøytral i situasjonen, men da med redsel for å fremstå som uinteressert, fraværende eller avvisende. Siste uttalte mulighet var korrigerende, irettesetting eller aktiv og bevisst avvisning, med fare for å påføre skam eller overføre et negativt syn på seksualitet til barnet.

Kompleksiteten i egne og andres reaksjonsmønstre framkom i refleksjoner om hva som påvirket handlingsvalgene. Tanker om egen historie, erfaring og opplevelse av manglende kunnskap ble delt i gruppene. Redsel for kulturelle og religiøse forskjeller mellom kollegaer, eller i møtet med foresatte og barna, ble belyst. Likedan usikkerheten som kan oppstå i samarbeid internt, med foresatte og andre fagmiljøer, relatert til et tema de opplevde som krevende og uten språk.

Redsel for å gjøre feil med tanke på retningslinjer, rammeplan og barnehagens verdigrunnlag ble sagt å være stor – spesielt dersom de var alene på avdelingen. En vedvarende bekymring og emosjonell belastning resulterte for noen i vegring for å gå på jobb, mistriivsel, manglende trygghet overfor kollegaer og motvilje overfor enkelte barn. «Jeg vil jo ikke lage uro,» ble det sagt. Da var det bedre å ikke si noe. Ikke gjøre noe. Unngå situasjoner, og heller ta belastningen det medførte.

Hvor går grensen?

En overordnet forståelse fra refleksjoner og arbeidsgrupper fremkom som dilemmaet mellom eget ubehag i møtet med barnets nysgjerrige velbehag og usikkerheten knyttet til foresattes opplevelser og forventninger.

[...] vi må være obs på at vi ikke går så langt i å ivareta foreldrene sine ønsker – ut fra kultur, religion eller hva årsaken måtte være – at det krenker barnet. Hindrer det i sin utvikling og i å få et så naturlig forhold til kroppen som mulig. [...] det blir jo en knivsegg vi balanserer på. Det er et ømtålig tema for mange og da må vi være trygge [...]. Med en sterkere faglig forankring ville det kunne oppleves mindre stressende å være i de samtalene.

Det beskrives et spenn av situasjoner der barn utviser nysgjerrighet på egen og andres kropp. Dette inkluderer oppdagelse av kroppens forskjellighet ved stell, dobesøk eller bading, kjønnslig uttesting av klær og farger, stillinger som kan gi behag, og behov for nærhet til voksne kropp. Alt betegnes i refleksjonene som en naturlig del av utviklingen.

Samtidig synliggjøres en utydelig grense: Hvor intenst kan kropp utforskes før det anses som grenseoverskridende? Når blir selvstimulering upassende i situasjonen, forstyrrende for deltakelse i barnehagehverdagen eller ubehagelig for andre barn og voksne?

Ingen skal tvinges til noe, men hvor åpne skal vi være for at de skal kunne utforske? Det er vanskelig. Det er gjerne foreldre som er helt imot det, og så er jo vi ansatte forskjellige i forhold til hva vi synes er greit. [...] Det er stor forskjell på hva foreldre tenker om sine barns kropp og hva de skal holde på med, men er det foreldre som skal bestemme barnas seksualitet? Barna eier kroppen sin.

Videre reflekteres det rundt språklige barrierer knyttet til evnen eller erfaringen med å sette ord på det som observeres, reaksjonene hos seg selv og andre, vurderingene som gjøres og handlingene overfor barna. Dette gjelder både ved bruk av verbalt norsk språk, alternativ og supplerende kommunikasjon (ASK) og andre språklige barrierer.

Eksempelvis nevnes bruk av tolk når temaet er (kultur)sensitivt, redsel for å utlevere eller blamere barn, seg selv og foreldre, samt en overhengende fare for misforståelser. Egen skam knyttet til å skulle prate med andre om seksualitet generelt, og barneseksualitet spesielt, fremstår som et forheng det er ønskelig å gjemme seg bak: [...] *det er greit, de skal jo lære ting, men er det ikke noen som lærer dem det uten at VI må gjøre det?*

Et stort spørsmål er nettopp hvem som har ansvar for å lære barna forskjellen på privat og offentlig rom. Dersom barnehagen er å anse som et offentlig rom, skal i så fall foreldrene lære barna at de ikke må uttrykke noe, ikke spørre, ikke utforske, ikke vise? Eller er barnehagen en hverdagsarena der barna har mulighet til læring ut over det foreldrene kan tilby?

Anses det å være sammen med andre barn (alder, kjønn, modenhet, mangfold) som en ressurs for barnets utvikling – også når det gjelder seksualitet – eller vurderes det som en trussel mot en sømmelig utvikling og dannelse? Hvem har rett til å definere dette, og hvor sterkt står barnets autonomi og rettigheter i denne sammenhengen?

[...] de eldste kan ha fått beskjed hjemme: du får ikke lov å se andre. Hvis det da springer barn nakne i garderoben, så får de dårlig samvittighet, for de vet at de gjør noe galt ved å se det. Det er ikke rett at ungene skal bære det ansvaret, at de skal ha det vanskelig fordi de står midt imellom. Det er et dilemma, for de eldste er utrolig klar over hva de har lov til.

Det reflekteres over foresatte fra ulike kulturer og religioner, men også over egen erfaring fra oppvekst og fra rollen som forelder. Hva ville de ønsket for egne barn, og hva har de selv med seg av gamle formaninger om sømmelighet, tanker om kjønnsroller og personlige grenser for nærhet? [...] *det er klart det er en belastning. Vi er forskjellige, fra ulike generasjoner og vet ikke helt hvordan vi skal ta det [...] vi krasjer litt i kulturer.* Det oppleves som et etisk dilemma å balansere mellom å legge til rette for eller stoppe, beskytte eller tillate utforskning. Ingen ønsker å hindre barna i deres utvikling, men heller ikke behandle temaet seksualitet som noe unaturlig, spesielt eller annerledes. Det sammenlignes med handlinger som å pille seg i nesa eller fise ved bordet, [...] *spørsmålet er jo egentlig hvorfor det er så ubehagelig for oss?* Det blir sagt at de må være profesjonelle og beholde roen i alle situasjoner, selv om

det er travelt og det settes grenser som går på tvers av egen magefølelse. *Er du sliten, så sier du ingenting. Så går du hjem med dårlig samvittighet og føler du har sviktet barnet.* Refleksjonene fremmer spørsmål om det er kulturelle eller religiøse forskjeller som utfordrer og skaper usikkerhet hos dem, eller om det er temaet seksualitet og redselen for å krenke foreldre. Risikoen er at foreldre ikke får informasjon. Dermed begrenses muligheten for dialog om seksualitetens naturlige utgangspunkt og barnets rett til å bestemme, samt foreldres mulighet til å påvirke, lære språk og utvikle formidling som kunne styrket barnet i sin utvikling.

Noen foreldre henvises til helsestasjonen, mens andre ganger drøftes situasjoner med konsultasjonsteam eller barneverntjenesten.

Så det er jo sånn at når ekspertene kommer inn så stoler vi litt mindre på oss selv. Det bør vi absolutt ikke gjøre, for vi kjenner jo ungene så godt at vi kan se på øynene hvis de blir redde, se på kroppsspråket hvis de ikke føler seg vel i en situasjon. [...] Likevel lurer vi på om det er barn vi burde sett, men ikke så. [...]

Erfaring med samarbeid og hjelp utenfra varierer. Når barnehageansatte ser barn som strever og trenger hjelp, men opplever å ikke bli tatt alvorlig, er det krevende. Da oppleves ansvaret for å gi barna den sosiale kompetansen som kreves for å fungere i samfunnet som tyngende. Det som er barnets hverdag, er normalen – helt til barnet får nok kunnskap til å forstå at det ikke nødvendigvis er likt for alle. De sier det handler om [...] *positiv seksuell grensesetting.*

Diskusjon

Aksjonsforskning som metode i prosjektet åpnet for en refleksiv prosess der den enkeltes tanker og handlinger kunne synliggjøres. Refleksjonene ga rom til å konstruere en ny eller endret forståelse med barnet i fokus. Det å møte et barn sannferdig, med en aktiv, tilstedeværende og anerkjennende praksis, krever trygge og bevisste voksne (Egan & Hawkes, 2009; Hegge, 2022; Honneth, 2007). Når temaet seksualitet for mange i utgangspunktet er

tabubelagt og ikke-benevnelig, blir en refleksiv tilnærming avgjørende for at temaet kan møtes på en trygg måte (Cacciatore et al., 2019, 2020; Hegge & Areskoug Josefsson, 2023).

Refleksivitet i denne sammenheng omhandler både den enkeltes faglige forståelsesramme, de normative strukturene som ligger i organisasjonen og den personlige erfaringen den enkelte ansatte bringer inn i arbeidet. Refleksjonene i prosjektet gjenspeiler en endring i bevissthet om – og oppdagelse av – at barneseksualitet er til stede i alle aldersgrupper i barnehagene, på tvers av kultur, religion, kjønn og fungering. Samtidig synliggjøres en gjennomgående usikkerhet om hvordan det som observeres skal forstås og responderes på for best å ivareta det enkelte barnet.

Cacciatore et al. (2019, 2020) påpeker at manglende tydelighet i barnehagers overordnede dokumenter bidrar til både usikkerhet hos barnehageansatte og opprettholdelse av tausheten rundt seksualitet som del av barns utvikling og lærebehov. Fraværet av beskrivelser av seksuell utvikling og henvisninger til en positiv forståelse av barneseksualitet åpner for at ulike sannheter om barns seksualitet eksisterer i samme organisasjon uten at dette løftes fram og problematiseres. Ubevisst sex-negativ filtrering av seksuelle temaer, kjønnsstereotyper, heteronormativitet og cis-normativitet utfordres verken språklig eller kulturelt (Balter et al., 2021; Williams et al., 2016). Dette kan vanskelig gjøre en åpen dialog som fremmer forståelse hos barn, foresatte og nettverket.

Barn kan forsinkes i sin seksuelle utviklingsprosess både språklig, sosialt, fysisk og emosjonelt. En slik forsinkelse gir dårligere utgangspunkt for å ivareta egen sikkerhet og deltakelse i seksuelle aktiviteter og relasjoner senere i livet (Balter et al., 2021; Goldfarb et al., 2020). De første årene legger grunnlaget for resten av barns liv (Cacciatore et al., 2019, 2020). Det er her deres forståelse av hvem de er, hvordan de oppfattes, kontakt med andre mennesker og deres tro på egen styrke formes.

Hele magien skjer i menneskemøtene – hjemme og i barnehagen, på helsestasjonen og etter hvert på fritidsarenaer og skole. Seksualiteten påvirker samspill i familier, men påvirkes også av familiens kultur, holdninger og samspill (Goulet et al., 2018; Williams et al., 2016). På samme måte påvirker seksualiteten evnen til – og måten – barnet deltar i samfunnet på. Barns seksualitet er derfor ikke bare en privatsak (Valentiner, 2021), men har ringvirkninger for barnehage, skole og nabolag.

De ansattes refleksjoner beskriver barnets tidlige utforskning – fra søken mot voksnes kropp for nærhet, trygghet og anerkjennelse, til utforskning av egen kropp på stallebordet, samt nysgjerrig glede og tilfredshet. Allerede her preges barnet av våre fortellinger om barns seksualitet, ofte innenfor en binær forestilling om normal/unormal, ren/skitten, uskyldig/avvikende eller moralsk/umoralsk (Williams et al., 2016). Hvordan det observerte benevnes og møtes, vil være preget av den voksnes eventuelle usikkerhet og skam, noe som utgjør et av seksualitetsundervisningens startpunkt.

Utfordringene i dannelsen av seg selv som et autonomt, seksuelt individ er komplekse. Det er derfor behov for en forståelse av barneseksualitet som kan gi barn sosial anerkjennelse, bekreftelse av deres rettigheter og støtte i de utfordrende prosessene som foregår i deres seksuelle liv (Egan & Hawkes, 2009; Valentiner, 2021). Det finnes massiv forskningsmessig støtte for utvidet, holistisk seksualitetsundervisning fra tidlig alder (Balter et al., 2021; Valentiner, 2021). Selv om mye av forskningen er basert på barne- og ungdomsskoletrinn, understrekes det at barn med et godt grunnlag vil ha størst utbytte (Goldfarb & Lieberman, 2020).

Derfor anbefales formidling av informasjon innenfor et rammeverk der kunnskap, holdninger og ferdigheter henger sammen (Kotigua, 2021; WHO & BZgA, 2010) og utvides gradvis med barnets modenhet. Dette innebærer en tillatelse til å leke med uttrykk og grenser i en trygg ramme der meningsfull speiling og veiledning gis på barnets premisser (Hegge, 2022). I tillegg til å styrke bevisstheten om egen kropp og preferanser, gis barnet muligheten til å etablere språk- og kommunikasjonsferdigheter som en relasjonell ferdighet (Williams, 2016; Willis, 2020).

Dette forutsetter voksne som har kunnskap om ulike seksuelle skript (Pedersen et al., 2021), evner å kommunisere om skript de selv ikke er komfortable med, og som har en tilnærming som ser barn som kompetente og verdige til å inkluderes i dialog. Utforskning av seksualitet, seksuelle relasjoner og praksiser på en trygg måte, når den enkelte føler seg klar, kan da forenkles. Å bli møtt med et inkluderende, anerkjennende språk åpner for en erkjennelse av mangfold som norm, heller enn som noe truende.

Fokus på seksuell atferd som noe problematisk i seg selv, fjerner denne muligheten for utforskning og erfaring med normal, sunn og lystbetont seksuell aktivitet (Goldfarb & Lieberman, 2020; Cacciatore et al., 2019).

Seksualitetsundervisning debatteres aktivt og problematiseres ofte med fokus på barns «utsatthet for propaganda», slik det for eksempel uttrykkes av Anne Kalvig (2022). Tilsynelatende uten forståelse for seksualitetens mangfoldige uttrykksformer allerede i tidlig alder stilles det spørsmål ved barns tilgang på informasjon om kropp, kjønn og preferanser. Dette utgjør et hinder for barns rettmessige tilgang på adekvat informasjon (Valentiner, 2021; Williams, 2016).

Den europeiske menneskerettighetsdomstolen (EMD) har ved flere anledninger tatt stilling til temaet (Cacciatore et al., 2019; Valentiner, 2021). EMD fastholder barns rett til seksualitetsundervisning som belyser *the biological, ethical, social and cultural aspects of sexuality with the aim of tolerance of all sexual orientations and gender identities, and the aim of prevention from sexual violence* (Valentiner, 2021, s. 711), men understreker samtidig at denne retten ikke garanterer frihet fra andres oppfatninger og overbevisninger.

Tilsvarende problematisering beskrives av Balter et al. (2021), som mener motstanden bunner i en for snever forståelse av seksualitet som fenomen. De seksuelle rettighetene utarbeidet av World Association for Sexual Health (WAS) (2014) representerer en tydeliggjøring av hvordan det seksuelle aspektet ved menneskerettighetene kan forstås, men disse rettighetene er ikke juridisk bindende. Igjen understrekes barns sårbarhet, fundert i deres avhengighet av voksen støtte, omsorg og veiledning. Barnet har ingen garanti for at deres rettigheter blir ivaretatt, men er avhengig av at foresatte, barnehagen og samfunnet anerkjenner, verdsetter og støtter prinsippet.

Kontinuerlig refleksiv praksis kan opprettholde bevissthet om og anerkjennelse av seksualitet som både et individuelt og samfunnsmessig fenomen. En rettighetsforankring vil tydeliggjøre skillet mellom veiledning og informasjon til barnet, basert på barnets kroppslige, emosjonelle og sosiale behov, og de ytre sosiale, kulturelle og juridiske faktorene på samfunnsnivå (Egan & Hawkes, 2009; Valentiner, 2021). Kommunikasjon om seksuelle tema må innebære evnen til å se det store bildet, inkludert det omhyggelige arbeidet som kreves for å gi barn mulighet til å integrere kunnskap i egne verdier (Valentiner, 2021).

Å forstå barn som individuelle seksuelle mennesker, med seksuelle behov og rettigheter, fordrer noe annet enn kun forståelsen av at barn trenger beskyttelse. Selv om intensjonen ofte er å skjerme barn fra ytre påvirkning, utnyttelse og overgrep, bidrar dette perspektivet til å plassere seksualiteten utenfor

barnet, heller enn som noe iboende og benevnelig (Egan & Hawkes, 2009; Skundberg, 2020; Valentiner, 2021).

Når barn møtes med en åpen, ærlig, anerkjennende og inkluderende tilnærming i språk og kommunikasjon, øker sannsynligheten for god helse, autonomi og empatisk fremferd, styrket av tryggheten i egen verdi (Valentiner, 2021; Williams et al., 2016). Noen barn tvinges imidlertid til å slipe ned egne særegne kanter for å passe inn i en trang boks av normer. I denne prosessen mistes ikke bare barnets gnist, glede og kreativitet, men også det mangfoldet som kan bygge et stabilt, raust samfunn hvor vi alle søker tilhørighet (Prilleltensky, 2019; Scheer et al., 2021).

For den enkelte kan denne prosessen ha alvorlige konsekvenser, som ensomhet, psykiske helsevansker, rusproblemer og selvmordsfare (Scheer et al., 2021), samt en søken etter bekreftelse i relasjoner som ikke er gjensidig anerkjennende (Goulet & Tardif, 2018). Paradokset er at tilbakeholdelse av kunnskap om seksualitet i beskyttelsens navn faktisk bidrar til økt sårbarhet og gir barn mindre autonomi og færre valg (Balter et al., 2021).

For å fremme sunn utvikling, velvære og en positiv seksualitet har barn rett til å være trygge, bli hørt og forstått, og motta lik omsorg og ærlige svar på sine spørsmål (Cacciatore et al., 2020).

Avslutning

Forskningsspørsmålet som ble stilt var: *Hvordan påvirkes barns mulighet for positiv seksualitetsutvikling av barnehageansattes kunnskap og selvrefleksjon?*

Et svar på spørsmålet er at forståelsen barnehageansatte har av barne-seksualitet avgjør om barn i det hele tatt gis tillatelse til seksuell utforskning. Hvorvidt den ansatte har mot til å gi barna ærlige svar og tilpasset veiledning, avgjør om barnas seksuelle utvikling skjer innenfor en trygg, inkluderende og normbevisst ramme.

Evalueringen av prosjektet viste at refleksiv dialog fremmet deltakernes trygghet til å ta opp temaer som tidligere var preget av usikkerhet og ubehag. Flere våget å drøfte med kollegaer, grunnet økt kunnskap, erfaring og bevissthet om egen historie og verdier. Deres uttrykte behov for økt kompetanse

samsvarer med tidligere forskning (Cacciatore et al., 2020; Hegge & Areskoug Josefsson, 2023; Skundberg, 2020; Valentiner, 2021).

For å sikre likhet og rettferdighet i barns seksuelle utviklingsprosjekt, må barnas behov og rettigheter ivaretas. Dette fordrer trygge voksne. Kunnskapen om hva som virker, finnes. En normbevisst refleksiv praksis som innlemmer holistisk forståelse av barneseksualitet er nødvendig.

Det individuelle ansvaret for å møte barn med anerkjennelse og respekt er absolutt gjeldende. Samtidig må et større bilde tas med. For at den enkelte barnehageansatte skal våge selvrefleksjon som del av sitt pedagogiske virke, er det avgjørende at ledelsen forventer det, kollegaer er aktivt deltakende, og samarbeidende etater villige til å lytte.

Økt bevissthet og kompetanse fordrer også tydelige grunn- og videreutdanninger for alle profesjoner. Når dette er på plass, vil virksomme samarbeid rundt det enkelte barn og dets familie være normen heller enn unntaket. Da kan vi snakke om sosial rettferdighet i barns seksuelle utviklingsprosjekt.

Refleksjonsspørsmål

1. Hvordan påvirker din livshistorie deg i møter med (barns) seksualitet / seksuelle uttrykk?
2. På hvilken måte løftes seksuelle tema på din arbeidsplass/studie/i ditt nettverk?
3. Hvilken erfaring har du med håndtering av seksualitet/seksuelle uttrykk?

Referanser

- Balter, A.-S., van Rhijn, T., Gores, D., Davies, A. W. J. & Akers, T. (2021). Supporting the development of sexuality in early childhood: The rationales and barriers to sexuality education in early learning settings. *The Canadian Journal of Human Sexuality*, 30(3), 287–295. <https://doi.org/10.3138/cjhs.2021-0034>
- Barneheloven. (2022). *Lov om barnehager* (LOV-2022-06-10-40). Lovdata. <https://lovdata.no/lov/2022-06-10-40>
- Braun, V. & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77–101. <https://doi.org/10.1191/1478088706qp063oa>
- Braun, V. & Clarke, V. (2019). Reflecting on reflexive thematic analysis. *Qualitative Research in Sport, Exercise and Health*, 11(4), 589–597. <https://doi.org/10.1080/2159676X.2019.1628806>
- Braun, V. & Clarke, V. (2021). One size fits all? What counts as quality practice in (reflexive) thematic analysis? *Qualitative Research in Psychology*, 18(3), 328–352. <https://doi.org/10.1080/14780887.2020.1769238>
- Braun, V. & Clarke, V. (2022). Conceptual and design thinking for thematic analysis. *Qualitative Psychology*, 9(1), 3–26. <https://doi.org/10.1037/qup0000196>
- Cacciatore, R., Ingmann-Friberg, S. M.-L., Lainiala, L. P. & Apter, D. L. (2020). Verbal and behavioral expressions of child sexuality among 1–6-year-olds as observed by day-care professionals in Finland. *Archives of Sexual Behavior*, 49, 2725–2734. <https://doi.org/10.1007/s10508-020-01694-y>
- Cacciatore, R., Korteniemi-Poikela, E. & Katliala, R. (2019). The steps of sexuality: A developmental, emotion-focused, child-centered model of sexual development and sexuality education from birth to adulthood. *International Journal of Sexual Health*, 31(3), 319–338. <https://doi.org/10.1080/19317611.2019.1645783>
- Egan, D. & Hawkes, G. (2009). The problem with protection: Or, why we need to move towards recognition and the sexual agency of children. *Journal of Media & Cultural Studies*, 23(3), 389–400. <https://doi.org/10.1080/10304310902842975>
- Fuglseth, K. S. & Halås, C. T. (Red.). (2021). *Innføring i praktisk kunnskap. Anerkjennende, kritisk og konstruktiv praksisforskning*. Universitetsforlaget.
- Goldfarb, E. S. & Lieberman, L. D. (2020). Three decades of research: The case for comprehensive sex education. *Journal of Adolescent Health*, 68, 13–27. <https://doi.org/10.1016/j.jadohealth.2020.07.036>
- Goulet, J.-A. S. & Tardif, M. (2018). Exploring sexuality profiles of adolescents who have engaged in sexual abuse and their link to delinquency and offense characteristics. *Child Abuse & Neglect*, 82, 112–123. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2018.05.023>
- Hatlevik, I. K. R. (2018). Transformativ læring: Hva er det, og hva kan det bidra med i lærerstudenters kompetanseutvikling? *UNIPED*, 41(4), 384–400. <https://doi.org/10.18261/issn.1893-8981-2018-04-02>
- Hegge, B. (2022). Den positive barneseksualiteten. I *Psykisk oppvekst. Barn og unges psykiske helse fra 0–25 år*. Rådet for psykisk helse. <https://psykiskhelse.no/psykiskoppvekst/fellesskap/den-positive-barneseksualiteten/>

- Hegge, B. & Areskoug Josefsson, K. (2023). Ansattes erfaring med uttrykt seksualitet i bofellesskap for personer med utviklingshemming – et komplekst tema. *Tidsskrift for omsorgsforskning*, 9(1), 1–14. <https://doi.org/10.18261/tfo.9.1.7>
- Heimburg, D. v. & Ness, O. (2021). *Aksjonsforskning: Samskapt kunnskap som endrer liv og samfunn*. Fagbokforlaget.
- Honneth, A. (2008). *Kamp om anerkjennelse: Om de sosiale konfliktenes moralske grammatikk*. Pax.
- Kalvig, A. (2022). Kjønsidentitetsreligionen som skulen forkynner, er eit overgrep mot barna våre. *Stavanger Aftenblad*. https://www.aftenbladet.no/meninger/debatt/i/nWoxga/kjoensidentitetsreligionen-som-skulen-forkynner-er-eit-overgrep-mot-barna-vaare?utm_source=kopierlink&utm_content=deleknapp&utm_campaign=topp
- Kitchenham, A. (2008). The evolution of John Mezirow's transformative learning theory. *Journal of Transformative Education*, 6(2), 104–123. <https://doi.org/10.1177/1541344608322678>
- Kongsgaard, L. T. (2022). *Faglig refleksiv praksis: En undersøgelse af organisatorisk dilemma-håndtering og refleksivitet i velfærdsarbejdets frontlinje* [Doktorgradsavhandling]. Institut for kommunikation og psykologi, Aalborg Universitet og Væksthusets Forskningscenter.
- Kotiuga, J., Yampolsky, M. A. & Martin, G. M. (2021). Adolescents' perception of their sexual self, relational capacities, attitudes towards sexual pleasure and sexual practices: A descriptive analysis. *Journal of Youth and Adolescence*, 51, 486–498. <https://doi.org/10.1007/s10964-021-01543-8>
- Kunnskapsdepartementet. (2023). *Barnehagen for en ny tid: Nasjonal barnehagestrategi mot 2030*. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/barnehagen-for-en-ny-tid/id2959402/?ch=2>
- Mezirow, J. (2003). Transformative learning as a discourse. *Journal of Transformative Education*, 1(1), 58–63. <https://doi.org/10.1177/1541344603252172>
- Ogden, T. (2023). Sosial kompetanse og sosial læring hos barn og unge. *Tidsskriftet Forebygging.no*, 6. <https://doi.org/10.21340/bpgm-p906>
- Pedersen, W., Slagstad, K. & von Soest, T. (2021). Nye seksualiteter, nye kjønn? I G. Ødegård & W. Pedersen (Red.), *UNGDOMMEN* (Kap. 13, s. 295–315). Cappelen Damm Akademisk. <https://doi.org/10.23865/noasp.142.ch13>
- Prilleltensky, I. (2019). Mattering at the intersection of psychology, philosophy, and politics. *American Journal of Community Psychology*, 0, 1–9. <https://doi.org/10.1002/ajcp.12368>
- Scheer, J. R., McConocha, E., Behari, K. & Pachankis, J. E. (2021). Sexual violence as a mediator of sexual orientation disparities in alcohol use, suicidality, and sexual-risk behavior among female youth. *Psychology & Sexuality*, 12(1–2), 37–51. <https://doi.org/10.1080/19419899.2019.1690031>
- Skundberg, Ø. (2020). Hvordan forstå barns aldersnormale seksualitet i barnehagen? *Nordisk Tidsskrift for Pedagogikk og Kritikk*, 6, 1–13. <https://doi.org/10.23865/ntp.k.v6.1646>
- Thomassen, M. (2020). Hermeneutikk som refleksjon og livsfortolkning. I D. Jenssen, M. Kjølstad, S. Seim & P. A. Tufte (Red.), *Vitenskapsteori for sosial- og helsefag*. Gyldendal.

- Utdanningsdirektoratet. (2017). *Rammeplan for barnehagen: Innhold og oppgaver*. <https://www.udir.no/laring-og-trivsel/rammeplan-for-barnehagen/>
- Valtiner, D.-S. (2021). The human right to sexual autonomy. *German Law Journal*, 22, 703–717. <https://doi.org/10.1017/glj.2021.35>
- WHO Regional Office for Europe & Federal Centre for Health Education (BZgA). (2010). *Standard for sexuality education in Europe*. <https://www.bzga-whocc.de/en/publications/standards-in-sexuality-education/>
- Williams, D. J., Christensen, C. & Capous-Desyllas, M. (2016). Social work practice and sexuality: Applying a positive sexuality model to enhance diversity and resolve problems. *The Journal of Contemporary Social Services*, 97(4), 287–294. <https://doi.org/10.1606/1044-3894.2016.97.35>
- Willis, M., Jozkowski, K. N., Canan, S. N., Rhoads, K. E. & Hunt, M. E. (2020). Models of sexual consent communications by film rating: A content analysis. *Sexuality & Culture*, 24, 1971–1986. <https://doi.org/10.1007/s12119-020-09731-7>
- World Association for Sexual Health (WAS). (2014). *Declaration of Sexual Rights*. <https://worldsexualhealth.net/wp-content/uploads/2013/08/Declaration-of-Sexual-Rights-2014-plain-text.pdf>